

Musiqiçilərin portreti • Портрет музыкантов

Fehruz MƏMMƏDOV

*AMK-nin müəllimi,
Respublikanın əməkdar artisti*

SƏNƏT TARİXİNDƏ QALAN SƏNƏTKAR

Azərbaycan musiqi mədəniyyətində xanəndəlik sənətinin xüsusi rolu vardır. Xanəndələr xalqın mənəvi aləminin, zəkasının, arzu-istəyinin ifadəçisi olan xalq musiqisini və muğam sənətini təbliğ etmiş, yaşatmış və qoruyub saxlamışlar. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında bir çox görkəmli xanəndələrin adları dərin iz salmışdır. Bu xanəndələr musiqi sənətinin bir çox janrlarının inkişafında aparıcı qüvvə olmuşlar. Musiqi tarixindən məlumdur ki, bir çox xanəndələr mahir ifaçı olmaqla yanaşı, həm də yaradıcı sənətkarlar olub, çoxlu sayda təsnif və rənglərin, lirik xalq mahnularının, muğamların, zərbi-muğamların yaradıcıları olmuşdur. Şifahi ənənəli musiqi mədəniyyəti xəzinəsini öz yaratdıqları nadir sənət inciləri ilə zənginləşdirən xanəndələrin, cəmiyyətimizdə Azərbaycan operasının yaranmasında və bəstəkar yaradıcılığının genişlənməsində böyük xidmətləri olmuşdur.

Belə sənətkarlırdan biri də XX əsr Azərbaycan milli musiqi mədəniyyətinin parlaq şəxsiyyətləri sırasında öz yeri, öz mövqeyi olan Hüseynqulu Sarabskidir. Adı əsrin yeniləşən, dəyişən, müasirləşən sənət aləminin simvollarından birinə çevrilən, əsrin səsinə səs verən, tarixi yaradan sənət fədailərindən biri olan Hüseynqulu Sarabski səhnəmizin əfsanəvi Məcnunu kimi şöhrətlənmişdir. Sənətini musiqi incisi - "Leyli və Məcnun" zirvəsindən başlayan Sarabski bütün ömrünü bu zirvənin məsuliyyətini dərk edərək yaşamış, sənətinə, peşəsinə vurgunluğu ilə nəsilərə nümunə olmağı və zaman-zaman da olacaqdır.

Hüseynqulu Sarabski təkcə böyük aktyor, xanəndə, teatr xadimi, rejissor, pedaqoq deyil, həm də bir şəxsiyyət olaraq tarixə iz salmışdır.

Xalq artisti Hüseynqulu Sarabskinin həyat və yaradıcılığı xalqımızın incəsənət və mədəniyyət tarixi ilə sıx bağlıdır. Bu gözəl

sənətkarın yaradıcılıq bibliografyası ən əvvəl Azərbaycan musiqili teatrının yaranması və möhkəmlənməsi tarixidir.

Həyat uşaqlıq illərini ağır keçirmiş Sarabski üçün əsl məktəb olmuşdur. Onun yaddaş xəzinəsi ən müxtəlif və əksər halda gözəlməz mənbələr vasitəsilə zənginləşmişdir. Sarabskinin müşahidəçiliyi onun təfəkkür fəaliyyəti və təxəyyülü ilə daim təmasda olmuşdur. Onun bütün bədii qabiliyyətlərinin mərkəzində heç şübhəsiz ki, musiqi dururdu. Musiqi onun bütün daxili aləminə hakim kəsilmiş, onun incə hissələrini və həyəcanlarını ifadə etmək üçün qüdrətli vasitəyə çevrilmişdir.

Sarabskinin qeyri-adi musiqi duyumu, aktyorluq qabiliyyəti onun digər bədii yaradıcılığı üçün də geniş üfüqlər açmışdır. Uşaqlıq dövründən başlayaraq ömrünün sonlarınaqədər mənsub olduğu xalqın musiqisi bu böyük sənətkarı müşaiyət etmiş və inqilaba qədərki milli opera obrazlarının bütöv bir qalereyasını yaratmaq üçün baza olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Sarabskidə musiqi qabiliyyəti ilə yanaşı digər keyfiyyətlər də - aktyorluq, vokal, ədəbiyyat və s. eyni dərəcədə inkişaf etmişdi.

Hüseynqulu Sarabski şəxsiyyətində azərbaycanlılar üçün xas olan muğam duyğusu çox güclü hiss olunur. O, sanki haqqında əfsanələr yaradılmış istedadlı musiqiçiləri və xanəndələri xatırladır. Muğam dəstgahı üçün xarakterik olan bütün cəhətlər bir insan, bir sənətkar kimi Sarabskidə əks olunmuşdur.

O, muğamın əqli dərinliyini, hissi coşğunluğunu, yüksək kədər motivlərini böyük ustalıqla açmışdır. Bütün bu keyfiyyətlərə yiyələnmək üçün xalq ruhunun daşıyıcısı və onun ümumiləşdiricisi olmaq lazımdır. Ustad bu keyfiyyətləri yaradıcılığının zirvəsi olan Məcnun rolunda göstərə bilmişdir. Lakin Sarabski təkcə opera artisti olaraq qalmamışdır. Yaradıcılığa 1906-cı ildə öz dostu və müəllimi Nəriman Nərimanovun rəhbərliyi ilə dram teatrında başlamış sənətkar Azərbaycan dramaturqlarının pyeslərində onlarla rollarda çıxış etmişdir.

Dünya opera sənətinin unikal bir səhifəsi olan Şərqi və Qərbi musiqi teatr ənənələrinin kəsişdiyi muğam operasının tarixini Hüseynqulu Sarabskisiz təşəvvür etmək mümkün deyil. Azərbaycan operasının yaranmasında və inkişafında Sarabskinin böyük xidməti olmuşdur. O, Azərbaycanın görkəmli dram aktyoru olmaqla həm də inqilaba qədər tamaşaya qoyulmuş bütün milli opera və musiqili komediyaların baş qəhrəmanlarının əvəzsiz ifaçısı idi. Hüseynqulu milli opera tarixində Üzeyir Hacıbəylinin opera və operettalarında - Kərəm ("Əsli və Kərəm"), Şeyx Sənan ("Şeyx Sənan"), Şah Abbas

("Şah Abbas və Xurşidbanu"), Söhrab ("Rüstəm və Söhrab"), Sərvər ("O olmasın, bu olsun"), Mərcan bəy ("Ər və arvad"), Əsgər ("Arşın mal alan"), Müslüm Maqomayevin "Şah İsmayıl"ında Şah İsmayıl, Zülfüqar Hacıbəyovun "Aşıq Qərib"ində Aşıq Qərib rollarının ilk ifaçısı kimi ad qoydu. Hər bir obraz üçün Hüseynqulu Sarabski tərəvətli, fərqli boyalar tapırdı.

Bu görkəmli sənətkarın yaradıcılıq inkişafını izləmək üçün onun təkcə Məcnun obrazı üzərindəki işini yada salmaq kifayətdir. O, bütün yaradıcılıq fəalimyyəti dövründə 400 dəfə bu rolda çıxış etmiş, Azərbaycan səhnəsinin əfsanəvi, təkrarolunmaz Məcnunu kimi tanınmışdı.

Sarabski özünün yaradıcı intuisiyasına və Azərbaycan xalqının əsrlər boyu davam etmiş bədii təcrübəsinə istinad etmişdir. Sarabskinin təbii istedadı böyük Füzulinin ölməz poemasının və Üzeyir Hacıbəyli musiqisinin dərin humanist məzmunu ilə birləşərək bənzərsiz Məcnun obrazının yaranmasına səbəb olmuşdur. «Kaspi» qəzeti 1910-cu il 9 may tarixli nömrəsində yazırdı: «Sarabski, bu «səhnə Məcnunu» bu rolu oynamağa biganə qala bilməz. O, bu rolda ardıcıl olaraq Məcnunun bütün fikirlərini, dərdlərini, əzablarını yaşayır. Sarabskinin Məcnun rolu üzərindəki işi obrazı başa düşmək, onu yaşamaq cəhətdən sənətkarın necə böyük qabiliyyətə malik olduğunu göstərirdi».

Hüseynqulu Sarabski ömrünün 40 ilini teatr sənətinə həsr etmişdir. O, bu illər ərzində silsilə obrazlar yaratmaqla, Azərbaycan teatr səhnəsini zənginləşdirmişdir. İllər ötdükcə yaranan yeni-yeni əsərlərdə ona həvalə olunan obrazlar Hüseynqulu sənətindən doğan amillər nəticəsində peşəkar bir şəkildə tamaşaçılara çatdırılırdı. Sarabski tükənməz və qeyri-adi yaradıcı potensialını genişləndirərək, Azərbaycan radiosunda, konsert salonlarında, mədəniyyət evlərində özünəməxsus repertuarla çıxış edən klassik musiqi nömrələri ilə yaddaşlara gözəllik bəxş edirdi.

Məlum olduğu kimi sənətkarın ifaçılıq sənəti ilə yanaşı, onun təşkilatçılıq işləri də Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə böyük töhfələr vermişdir. Belə ki, milli mədəniyyətimizin inkişafı naminə çalışan xanəndə 1932-ci ildə respublika xalq yaradıcılıq evinin yaradılmasında böyük rol oynamışdır. 1932-ci ildə ona respublikanın xalq artisti adı verilmişdir. Hüseynqulu Sarabski Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, Opera və Balet Teatrında dövrün çox görkəmli sənətkarları olan Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Yavər Kələntərli, Sürəyya Qacar kimi məşur müğənnilərlə muğam və etnoqrafik konsertlərdə bir xanəndə kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1934-cü ildə o,

Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin üzvü seçilmiş, 1938-ci ildə isə respublika Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. İctimai və səhnə fəaliyyəti onun Azərbaycan mədəniyyət və sənət tarixindəki rolunu vəhdət halında istiqamətlənməsinə kömək etmişdir.

Eyni zamanda Hüseynqulu Sarabski geniş yaradıcılıq imkanlarını ortalığa qoymaqla yanaşı, pedaqoji fəaliyyətdə də olmuşdur. O, uzun illər Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında müəllimlik, Asəf Zeynallı adına musiqi məktəbində isə vokal sinfinə başçılıq etmişdir. Hüseynağa Hacıbababəyov, Məmmədağa Bağirov, Ələvsət Sadıqov, Həqiqət Rzayeva kimi məşhur opera müğənniləri Hüseynqulu Sarabskidən dərs almışlar. Eyni zamanda, Şövkət Ələkbərova, Sara Qədimova, Tükəzban İsmayılova onun sinfində oxumuşlar.

Bütün bunlara yanaşı Hüseynqulu Sarabski həm də bir çox publisistik əsərlərin müəllifidir. O, hələ gənc yaşlarında «Nadanlıq», «Axtaran tapar» və «Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına» adlı üç dram əsəri yazmışdır. Onun Azərbaycan musiqili teatrının tarixi haqqında «Aktyorun xatirələri» və doğma şəhərinin həyatına dair tarixi-etnoqrafik materiallarla zəngin olan «Köhnə Bakı» adlı kitabları bu gün də öz aktuallığını itirməmişdir.

O, Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev, Zülfüqar Hacıbəyovla birlikdə çiyin-çiyinə yeni musiqi tarixinin qurucularından biri idi. Azərbaycan musiqi sənəti tarixində öz yeri olan Hüseynqulu Sarabski sənət yolunu şəxəli bir tərzdə davam etdirərək, bir tərəfdən teatrda böyük sənət məbədində uğurlu tamaşalara imza atırdı, digər tərəfdən isə səsləndirdiyi muğamları ilə Azərbaycanın çoxəsirlik sənət nümunələrini geniş bir şəkildə xalqa təqdim edirdi. Azərbaycanın muğam sənətinin inkişafında və onun bir xətt üzrə dinamikliyinin qorunub saxlanılmasında Hüseynqulu Sarabskinin rolu müstəsna olmuşdur. Sənətdə və səhnədə tələbkarlığı ilə seçilən Hüseynqulu Sarabski neçə-neçə əsərlərin müəllifi olaraq öz möhürünü vurmuş və ondan sonra gələn ifaçılar üçün bir məktəb rolunu oynamış, bu gün də yaradıcılıq nümunələri öz dəyər və mahiyyətini yüksək bir səviyyədə təqdim edir.

Sənətkarın bizə gəlib çatmış nadir qramafon vallarından bu böyük xalq sənətkarını, el nəğməkarını, gözəl musiqişünası və ictimai xadimi, incəsənətimizin inkişafı uğrunda mübarizə aparənların ön cərgəsində gedən görürük, onunla fəxr edirik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Hacıbəyli Ü. Seçilmiş əsərləri. Bakı, Yazıçı, 1985. s.185
2. Məmmədova R. «Səhnəmizin Məcnunu». «Musiqi dünyası» jurnalı, 1999, №1, səh. 144
3. Hüseynov İ. «Hüseynqulu Sarabski və Azərbaycan mədəniyyəti». «Mədəni-maarif» jurnalı, 2005, №7, səh. 29
4. Əkbərova Ş. «Xalq sənətini yaşadanlar». «Mədəni-maarif» jurnalı, 2005, №4 səh.31
5. «Kaspi» qəzeti. 1910, 9 may.

РЕЗЮМЕ

«Творец ,оставивший след в искусстве»

Статья посвящена известному деятелю азербайджанской культуры, бессменному исполнителю роли Меджнуна, ханенде и педагогу – Гусейнгулу Сарабскому. Здесь особо прослеживается его творческий путь и отмечается его роль в азербайджанском театральном искусстве.

Ключевые слова: творец, Гусейнгулу Сарабский, роль Меджнуна.

SUMMARY.

“Creator had reserved track in art”

This article is devoted of famous worker of Azerbaijan's culture ,permanent performer of role of Mejnun, xanende and pedaqoques – Huseynqulu Sarabsky. Here is traced his creative way and mentioned his role in Azerbaijan's theatre art.

Key words: Huseynqulu Sarabsky, track in art, role of Mejnun.

Rəyçilər: professor, respublikanın xalq artisti Arif Babayev;
professor, əməkdar incəsənət xadimi Vaqif Əbdülqasımov